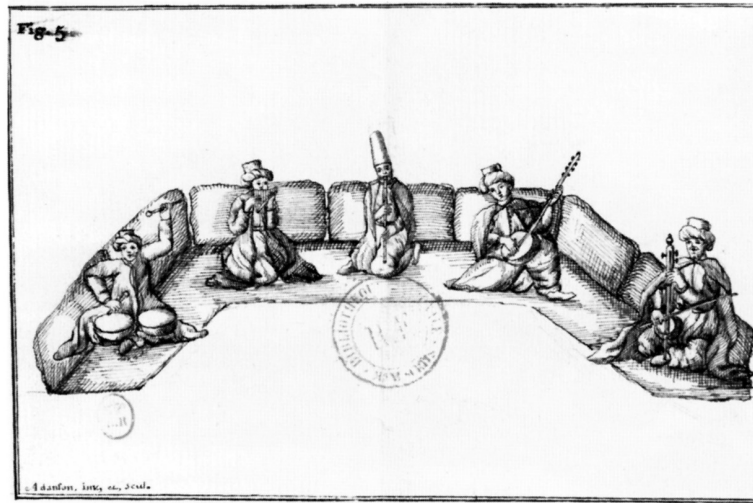

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Τμήμα Μουσικών Σπουδών

ΛΟΓΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Λόγια μουσική της Πόλης:
Ιστορική επισκόπηση - Οργανολόγιο

Διδάσκων: Κυριάκος Καλαϊτζίδης

Λόγια μουσική της Πόλης. Άλλες ονομασίες: «Εξωτερική μουσική», «Αραβοπερσική», “İlm-i musikisi”, «Οθωμανική μουσική», «Τουρκική κλασική μουσική», «Μεταβυζαντινή κοσμική μουσική».

Χρονικά – γεωγραφικά όρια – κοινωνικό πλαίσιο.

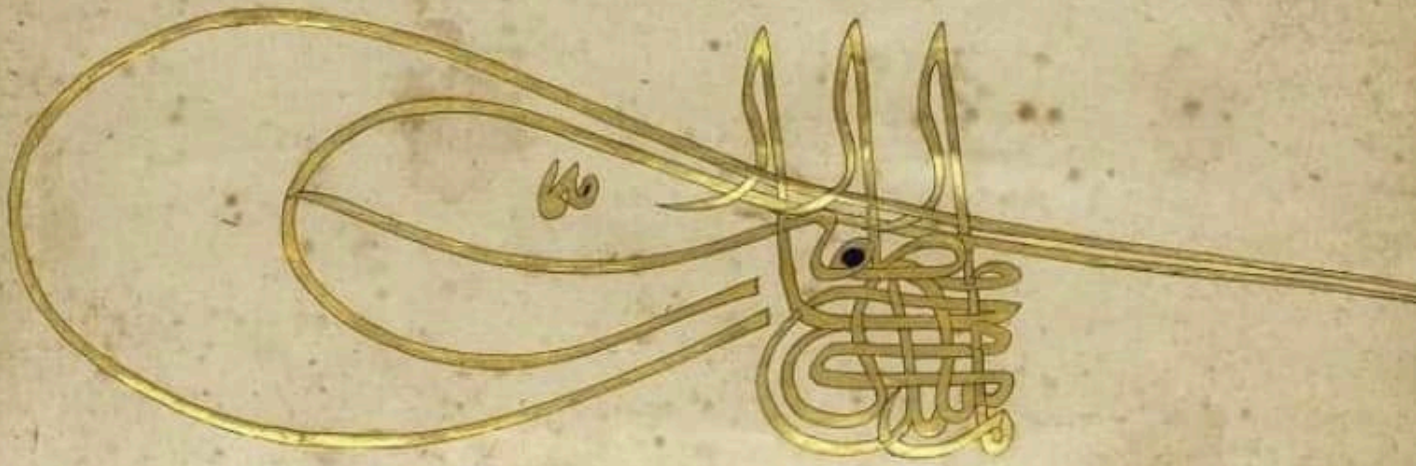
Επωνυμία στη σύνθεση, εκτεταμένες και πολύπλοκες στη δομή φόρμες, δομικός ρόλος της μουσικής θεωρίας, ιδιαίτερη ανάπτυξη τεχνικών στη χρήση των οργάνων και της ανθρώπινης φωνής, υψηλό κοινωνικό και μορφωτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται και παρουσιάζεται η μουσική δημιουργία, εμφάνιση της μουσικής ως κύριας ή/και αποκλειστικής ασχολίας, επαγγελματική κατασκευή μουσικών οργάνων.

Ευδοκιμεί κατά κύριο λόγο στις γεωγραφικές συντεταγμένες της Κωνσταντινούπολης με συντελεστές μουσικούς διαφόρων κοινοτήτων και όχι μίας μόνο εθνικής ή θρησκευτικής ομάδας.

«Τα στρατιωτικά και πολιτικά γεγονότα που οδήγησαν στην πτώση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας δεν διέκοψαν το Βυζαντινό πολιτισμό στην ανατολική και νοτιοανατολική Ευρώπη... Το Βυζάντιο δεν ξεψύχησε τη μοιραία πρωία της 29^{ης} Μαΐου 1453 και ο πολιτισμός του παρέμεινε ισχυρή δύναμη στις ζωές, τις νοοτροπίες και τις πολιτιστικές δημιουργίες Ελλήνων, Βουλγάρων, Σέρβων, Ρουμάνων, Αλβανών και άλλων».

Σπύρου Βρυώνη, *Η καθ' ημάς Ανατολή*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 113, στο κεφ. «Η πνευματική παράδοση του Μεσαιωνικού Ελληνισμού στον Σλαβικό και τον Ισλαμικό κόσμο».

Οι ιδιόμορφες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες μετά την άλωση του 1453 περιόρισαν ένα τμήμα του βυζαντινού πολιτισμού στο επίπεδο του λαϊκού, ενώ μεγάλο μέρος του λόγιου απορροφήθηκε από την επίσημη οθωμανική κουλτούρα.

ΩΝΑΤΑΝ ΠΑΠΑΣΤΕΧΝΩΝ ΟΥΧΑΡΤΕ ΕΑΓΙΛΕΥΣΕΒΕΣΤΟΣ
ΚΑΙΛΥΤΟΚΕΤΑΤΟΡ ΑΠΕΦΕΡΟΝΤΩΝ ΥΠΗΚΟΝ ΑΓΙΛΕΥΣ ΕΚΛΙΕΥΣΤΕ
ΕΙΣΤΟΝΕΙΨΙΛΟΤΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΚΛΑΤΡΩΤΑΤΩΝ ΚΥΠΕΡ ΤΗΜΟΝΑ ΟΥΚ ΕΙΣ

εὐλαμπροτάτῃ αἰθῆρῃ τῶν ἐνετιῶν κέρουλιονόδων λαοῦρεντων χειρῶν τῶν ἄξιων καὶ πρ
πῶτῃ χειρῆς μαρμελίτῃ προσκόμῃ Νιάνθῃ σιμητρῇ πικλῆς τῆς: κῆπερον διῆβιδιό
σωτῆ φιλίω καὶ ἄλλῃ ἰσὶ πικρῇ ἰσὶλατι δῆτιω βασιλίφῃ τοῦ ἄλλῃ καὶ τῆς μερῆς ἀποκρίσταιον
κέρου ἀνδρῶν ἡδῆ τῶν ὀπῆρ φιλίω καὶ ἄλλῃ ἡ βασιλίφῃ ἰσραξεν καὶ ἰβιδιόσαν: ἀμικρεν δι
καὶ ἄλλον ὑπὸ αὐτὸν ἰσὶ ἀρῆλατε ἡ τῶν βασιλίφῃ καὶ ἰσραξεν φερῆς ἡδῆ κῆ: μέλον σπρίτου
ἰδὸ καὶ ἄλλῃ δῆτιω πικρῶν τῶν χρόνῶν ναυτονασιτῆς πικρῶν ἰσὶ ἄλλον καὶ ἰσὶ τῶν ἀστῆρῶν ἡδῆ
καὶ τῶν κομῆτικῶν: τῶν χρόνῶν ἰσὶ ἀμικροτῆς ἡδῆ ἰσὶ δῆτιω ὅμοσπῆλα ἡδῆ ἰσὶ νῆσῃ καὶ
καὶ τῶν πρῶτῶν νομῶν καὶ σινιθῆ ὅπου ὕτον: καὶ ἰσὶ τῶν ἡ βασιλίφῃ ἰσραξεν τῶν ἰσὶ τῶν
μικροτῆς καὶ ὀρισθῆ ὅμοσπῆλα ἡδῆ ἰσὶ νῆσῃ καὶ τῶν χρόνῶν καὶ πικρονόδῶν ὑπὸ χρόνῶν ἡδῆ

Περιοδολόγηση

Hazırlayıcı Dönem	Başlangıçtan	Meragi
İlk Klasik Dönem	Meragi	Itrî
Son Klasik Dönem	Itrî	İsmail Dede
Neoklasik Dönem	İsmail Dede	Zekai Dede
Romantik Dönem	Zekai Dede	Hüseyin Sadettin Arel
Reform Dönemi	Hüseyin Sadettin Arel	Günümüz

	Tarih		Mimarlık	Müzik	
Yüzyıl	Yusuf Akçura		Celal Esad Arseven	Ercüment Berker	Walter Feldman
13	Kuruluş Dönemi	-	-	Hazırlık Dönemi	-
14		Klasik Dönem	Bursa Üslubu	Preklasik Dönem	Geç Ortaçağ
15	Geçiş				
16	Yükselme Dönemi		Klasik Üslup		Erken Modern
17	Duraklama Dönemi		Yenileştirilen Klasik Üslup	Klasik Dönem	Modern
18	Gerileme Dönemi		Lale Devri Barok Üslup		
19	Dağılma ve Çöküş Dönemi		Ampir ve Yabancı Rönesans Üslubu		
20			Yeni Klasik Üslup	Romantik Dönem Reform Dönemi	Klasik Türk Müziği

Περιοδολόγηση 2

15^{ος} - 17^{ος} αι.

18^{ος} - μέσα 19^{ου}

Μέσα 19^{ου} αι. – 1923 (+ πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι.)

15^{ος} - 17^{ος} αι.

Η οθωμανική αυτοκρατορία βρίσκεται στο απόγειό της, είναι γεωγραφικά διεσταλμένη, ενώ καταλήγει να απειλεί με κατάκτηση ακόμη και σημαντικές πρωτεύουσες της Κεντρικής Ευρώπης. Ως προς τα μουσικά πράγματα της αυλής, αυτά βρίσκονται ακόμη κάτω από την επίδραση της λόγιας περσικής μουσικής.

18^{ος} - μέσα 19^{ου}

Συνθήκες του Κάρλοβιτς (1699), του Πασσάροβιτς (1718) και του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), ανάληψη των καθηκόντων του Μεγάλου Διερμηνέα από τον Παναγιώτη Νικούσιο (1661) και στη συνέχεια από τον Νικόλαο Μαυροκορδάτο (1673), εμπλοκή μη μουσουλμάνων στη διοίκηση του κράτους, τοποθέτηση Φαναριωτών ηγεμόνων στη Βλαχία και τη Μολδαβία από το 1709 και μετά, κ.ά.

Άνθηση γραμμάτων και τεχνών στην οθωμανική αυλή: η χρονική περίοδος των πρώτων δεκαετιών του 17^{ου} αι. ονομάστηκε “Lâle Devri” [Ο καιρός της τουλίπας].

Διαφοροποίηση από την περσική μουσική σφαίρα και η εμφάνιση μίας νέας μουσικής πρακτικής.

Γενικότερα, ο 17^{ος} αι. προδίδει την εξοικείωση των μεταβυζαντινών μουσικοδιδασκάλων με τη μουσική των αλλοεθνών, εξοικείωση η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις εξελίχθηκε σε βαθιά γνώση της, αλλά και σε ουσιαστική συμβολή στην εξέλιξή της. Από τη μελέτη του καταλόγου συνθετών, έργα των οποίων βρίσκονται στα μεταβυζαντινά μουσικά χειρόγραφα και τις άλλες πηγές της εποχής, συνάγεται η ολοένα και συχνότερη παρουσία Ρωμηών συνθετών στο παλάτι από τα τέλη του 15^{ου} αι., απόρροια του ανοίγματος της οθωμανικής αυλής στους μη μουσουλμάνους μουσικούς.

Μέσα 19^{ου} αι. – 1923 και πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι.

Το Νοέμβριο του 1839 εκδόθηκε το Αυτοκρατορικό Διάταγμα «Χατ-ι Σερίφ» (Hatt-i Serif), που αναγνώρισε δικαιώματα ισοπολιτείας και ανεξιθρησκίας σε όλους τους υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ανεξάρτητα από τη γλώσσα, την θρησκεία ή την εθνική τους καταγωγή.

Αυτοκρατορικό Διάταγμα Χαττ-ι Χουμαγιούν (1856, Hatt-i Humayun)

«Κοινωνικοποίηση» της λόγιας μουσικής (εκτέλεση και σε χώρους διασκέδασης).

Εμφάνιση δισκογραφίας (έτος 1900).

Ίδρυση Ωδείου Dârülelhan (1914, μέχρι και το 1926)

Πληθυσμιακή μεταβολή από τα μέσα του 20^{ου} αι. (φόρος περιουσίας, Σεπτεμβριανά το 1955, Απελάσεις 1964): Η Κωνσταντινούπολη γίνεται για πρώτη φορά πόλη «ενός έθνους».

Για το ζήτημα παρουσιάζουν και οι αναφορές για τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ Ρωμηών και αλλοεθνών μουσικών που πυκνώνουν από τα τέλη του 13^{ου} αι. και μετά. Το παλαιότερο, και ένα από τα πιο χαρακτηριστικά, είναι το περιστατικό που μαρτυρείται σε διάφορες πηγές και έχει πρωταγωνιστές τον Πέρση αυλικό μουσικό Emirgûn Han (Εμιργκέν Χαν ή Εμιργκέν ογλούς ή Εμίρ Γκιούνογλου), τον σουλτάνο Μουράτ α΄ και έναν ανώνυμο Ρωμηό ευγενή. Είναι ακόμη ενδεικτικά τα περιστατικά που σχετίζονται με τον Πέτρο Πελοποννήσιο και τις σχέσεις του με τους Μεβλεβί δερβίσηδες του Τεκέ του Πέραν, τον Antoine Murat και τον Ιταλό μοναχό - περιηγητή Toderini. Είναι επίσης γνωστό, ότι πολλοί Ρωμηοί, όπως ο Ζαχαρίας Χανεντές, ο Γιώργης, Στραβογεώργης, ο Άγγελος και άλλοι συμμετέχουν στα μουσικά σύνολα της οθωμανικής αυλής. Ενδιαφέρουσες είναι και οι σχέσεις μαθητείας μεταξύ Ρωμηών και μουσικών διαφορετικών κοινοτήτων: ο Ηλίας διδάσκει ταμπούρ μαζί με τον Εβραίο Isak Fresco Romano στην αυλή του Σελίμ του Γ΄, ο οποίος Isak διετέλεσε μαθητής του βιολιστή Τζώρτζη, ενώ ο Γρηγόριος Πρωτοψάλτης μαθαίνει την πανδουρίδα κοντά στον Ismail Dede Efendi. Ο πρώτος Τούρκος μουσικολόγος Rauf Yekta Bey διδάσκεται από τον Άρχοντα Πρωτοψάλτη Ιάκωβο Ναυπλιώτη στοιχεία Βυζαντινής Μουσικής και εγγράφεται μέλος του εν Κωνσταντινουπόλει εκκλησιαστικού μουσικού συλλόγου. Τέλος, στο ίδιο κλίμα, αν και αρκετά έξω από τα χρονικά όρια της εργασίας μας, ο Άρχων Πρωτοψάλτης της Μ.Χ.Ε. Βασίλειος Νικολαΐδης μελοποιεί στίχους από το Divan του μεγάλου Οθωμανού ποιητή Yunus Emre (1240-1321) και τους καταγράφει σε βυζαντινή μουσική σημειογραφία

Το θεωρητικό σύστημα

Διαστήματα

Τρόποι (μακάμια)

Ρυθμοί (ουσούλια)

Θεωρητικές εργασίες (ενδεικτικά)

Δημητρίου Καντεμίρη *Kitābu 'Ilmi 'l-Mūsikī 'alā vechi'l-Hurūfāt, Mûsikîyi Harferle Tesbît ve İcrâ İlminin Kitabı* [Το βιβλίο της επιστήμης της μουσικής], Istanbul Universitesi Kutuphanesi, Turkiyat Enstitüsü, No 2768 (περ. 1700),

Παναγιώτης Χαλάτζογλου, *Σύγκρισις της αραβοπερσικής μουσικής προς την ημετέραν εκκλησιαστικήν Ιβήρων 968, 731-740* (έτος 1728).

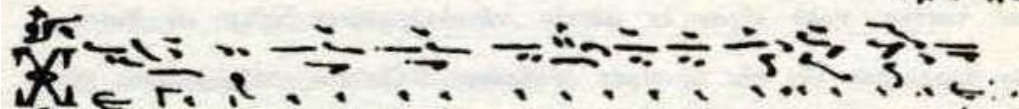
Πᾶσι τοῖς ἐν τευξομένοις τῷ παροῦτι πορήματι ὀρθοδόξαις, φιλο
μαθεῖς ἀποὶς μουσικοῖς, παραλιώταις χαλάτζογλοῖς πρωτοψάλταις
τῆς τοῦ χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ἐγκυρίῳ ἐν πράξει τῆς ὑψίστης
Καθὼς ἀφιλόποροι μέλισσαι ἐπὶ πάντα τὰ ἀμφὶ βλαστήματα ἐ
φιζάρουσι, ὁ ἀφέκασου τὰ χήσιμα ὁ ὠφέλιμα ἐκλίγονται ὁ ἀμι
μῶνται, τὰ δ' ἀχρηστὰ ὁ ἀνωφελῆ ἀπορρίπτουσι ὁ ἀποσείφουσι.
τὸ ὁμοίον τρόπον ὁ ἡμεῖς οὐκ ἀμελήσαμεν ἀλλὰ προσεκτικῶς ὁ φι
λοπόρως ὁσοῦ τὸ κατὰ δύναμιν ἀραλεξάμενοι τὰ περσικὰ βιβλία τῶν
παλαιῶν, ὁ μέων μουσικῶν, ὁ μάλις τῆρ μουσικῆν βίβλον τοῦ
εὐσεβεστάτου ὁ ὑψηλοτάτου ἀνθίμου δημητράσκου καντεμίρη,
συνελίξαμεν ὁ σωτηθροίσασμεν ἐξ αὐτῶν τὰ πλέον χήσιμα ὁ ἀμφὶ
ρὰ ἄσματά, ἀπὸ ἀμέχρι τούτων τὰ μέγιστα ἐπαρουῶνται ὁ ἐκθειά
ζοῦνται παρὰ τοῖς πέρσαις. Ὅθεν μέλλοντες πρὸς ἀδῶσαι ὑμῖν τοῖς

αφήνια εἰσοίων, ἡθούσιον ἤχων συγκροσῶν, ἕκαστον δυν.
μοικαριών, ἡδίστη ἀσπαρχὴ ἡμέλει, δέχεται ἔρως; -

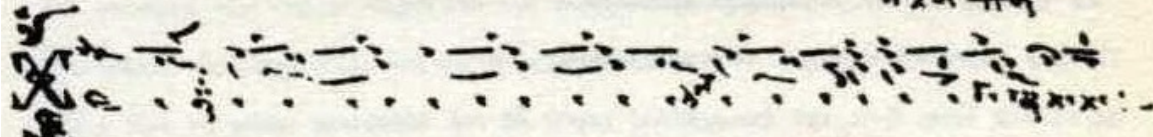
ῥάσι ἀρχὰ εἰδού αὐτῷ σερδέ. ἡδίαδς μεβές σερδελ.
εἰμοίολη ἡδίστη, ἦλα αὐτὸν σερδέ, χαλεπὴ εἰχαβὶ ῥάσι
νδρμαῖχ. σερμαῖχ, εἰσανατραφῶν δὲ εἰδῶ νδρμαῖχι
εἰδὶ ῥάσι, ἦλα αὐτὸν αὐθι νδρμαῖχ. σερμαῖχι, τρισερμαῖχ.
ἡ καλιόν σερμαῖχι, νδρμαῖχ, ἡ καλαχόζαν εἰδὶ ῥάσι ἦλα
δ' αὐτῷ. ἦλα ἡδίστη

ἦχοι πῆχ

ῥαχαβὶ. ἀρχὴ εἰδόμενὰ σερδελ, ἡδίαδς τρισερμαῖχ σερδελ.
αὐτὸν μέχρι ἡδίστη, εἰσανατραφῶν αὐθι σερδέ σερδέ μεχά
δ' σερμαῖχ, ἡ καλαβάν αὐτῷ νδρμαῖχι αὐτὸν μεχά ἡδίστη
ἡ εἰσανατραφῶν καλὸν μεχά ἡδίστη, ἡ εἰσευδῆσαν σερμαῖ.
δ' σερμαῖχι εἰμοίολη εἰδὶ δ' σερμαῖχ. ἡ δέχεται ῥάσι κρῆμα θῶν
αὐτῷ γαζμαῖχι. ἦλα εἰσευδῆσαν ἡ καλαχόζαν εἰδὶ ῥάσι.
γίνετα ῥαχαβὶ:-

ἦχοι πῆχ

Fonton, Charles, *Essai sur la musique orientale comparée à la musique européenne*, Paris 1751, Bibliothèque Nationale, ms 4023. Έκδοση από τον Eckhard Neubauer στο *Zeitschrift für Geschichte der Arabischen-Islamischen Wissenschaften* (Frankfurt 1985) σσ. 277-324. Αγγλική μετάφραση από τον Robert Martin στο *TMQ*, τχ. 1, σσ. 1-9 (1988) & τ. 2, σσ. 1-11 (1989).

Στεφάνου Α΄ Δομεστίκου, *Ερμηνεία της εξωτερικής μουσικής και εφαρμογή αυτής εις την καθ' ημάς μουσικής*: ερανισθείσα και συνταχθείσα παρά Στεφ. Α. Δομεστίκου, επιθεωρηθείσα δε παρά Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου της Χ. Μ. Εκκλησίας. Νυν πρώτον τύποις εκδίδεται παρά των Διευθυντών του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Εν Κωνσταντινουπόλει, εκ της του Γένους Πατριαρχικής Τυπογραφίας, 1843.

Π. Κηλτζανίδου, *Μεθοδική διδασκαλία θεωρητική τε και πρακτική προς εκμάθησιν και διάδοσιν του γνησίου εξωτερικού μέλους της καθ' ημάς ελληνικής μουσικής κατ' αντιπαράθεσιν προς την αραβοπερσικήν*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1881.

Rauf Yekta, "La Musique Turque". *Encyclopedie de la Musique et Dictionnaire de Conservatoire* (Lavignac) vol. 5, Paris (1922), Delgrave: 2945-3064.

Suphi Ezgi, *Türk Musikisi, Nazari ve Ameli*, Istanbul 1933 (τ. I), 1935 (τ. II & III), 1940 (τ. IV), 1953 (τ. V).

Ismail Hakkı Özkan, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri - Kudüm Velveleleri*, Ismail Hakkı Ozkan, Istanbul 1987.

Οργανολόγιο

Νέι, ταμπούρ, πολίτικη λύρα,

κανονάκι, ούτι, βιολί (κεμάν), τσέλο,

κουντούμ, μπεντίρ.

Παλαιότερο οργανολόγιο

Σετάρ

Σεστάρ

Μισκάλι (σύριγξ Πανός)

Σινέ κεμάνι

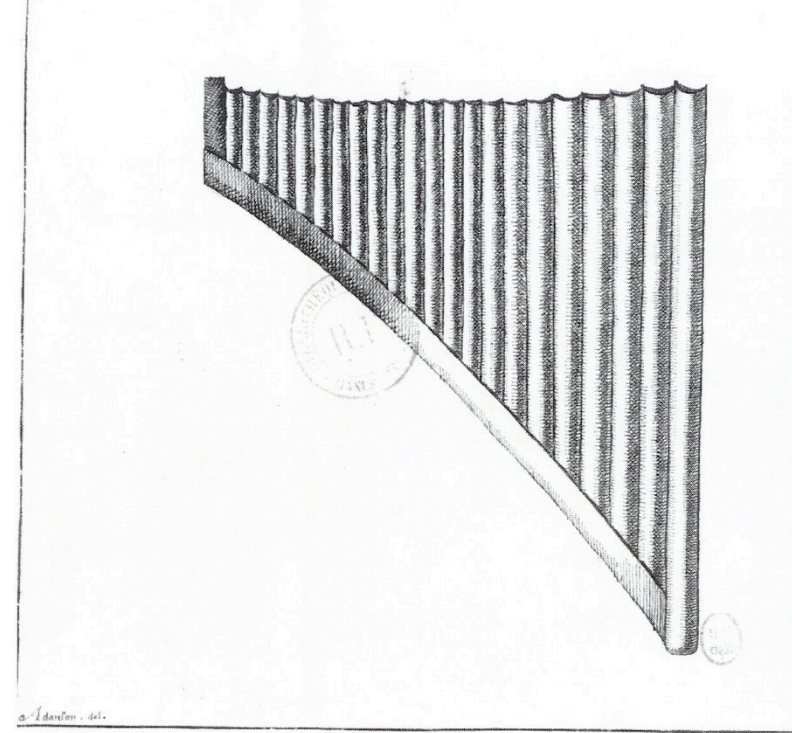
Κοπούζ

Σεχρούντ

Σαντούρι

Ρεμπάμπ

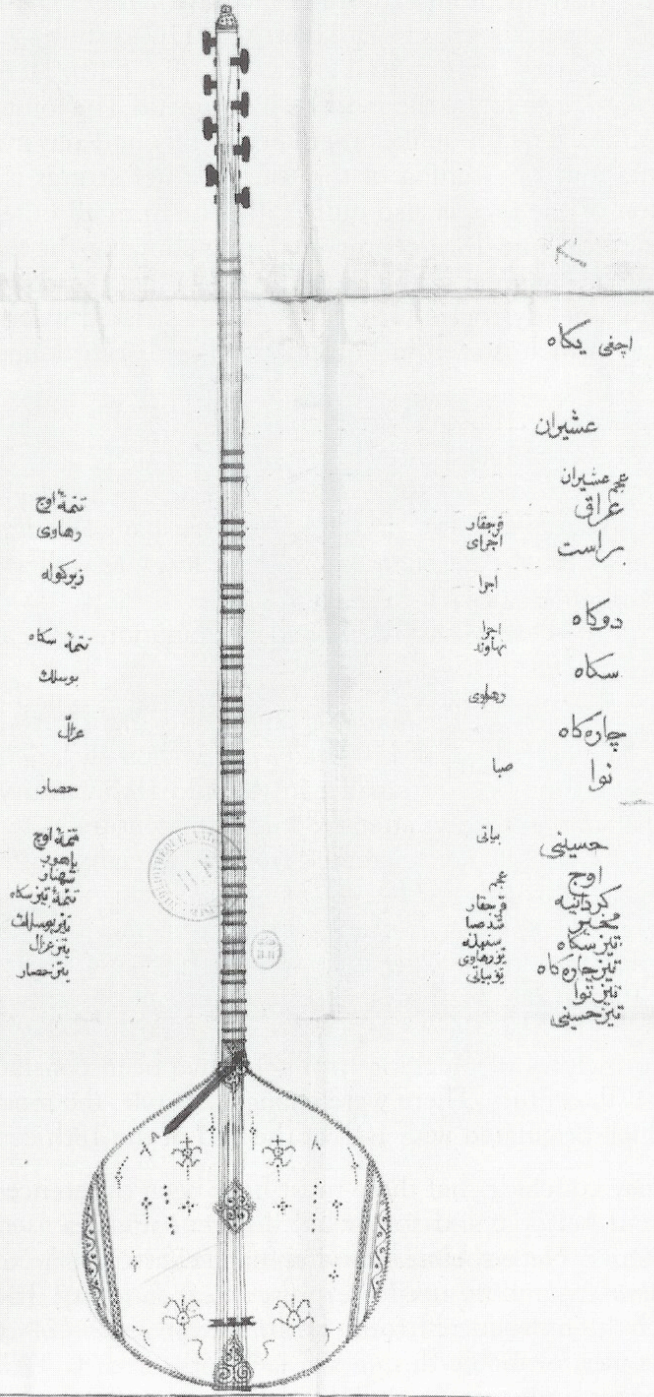
Τσένκ

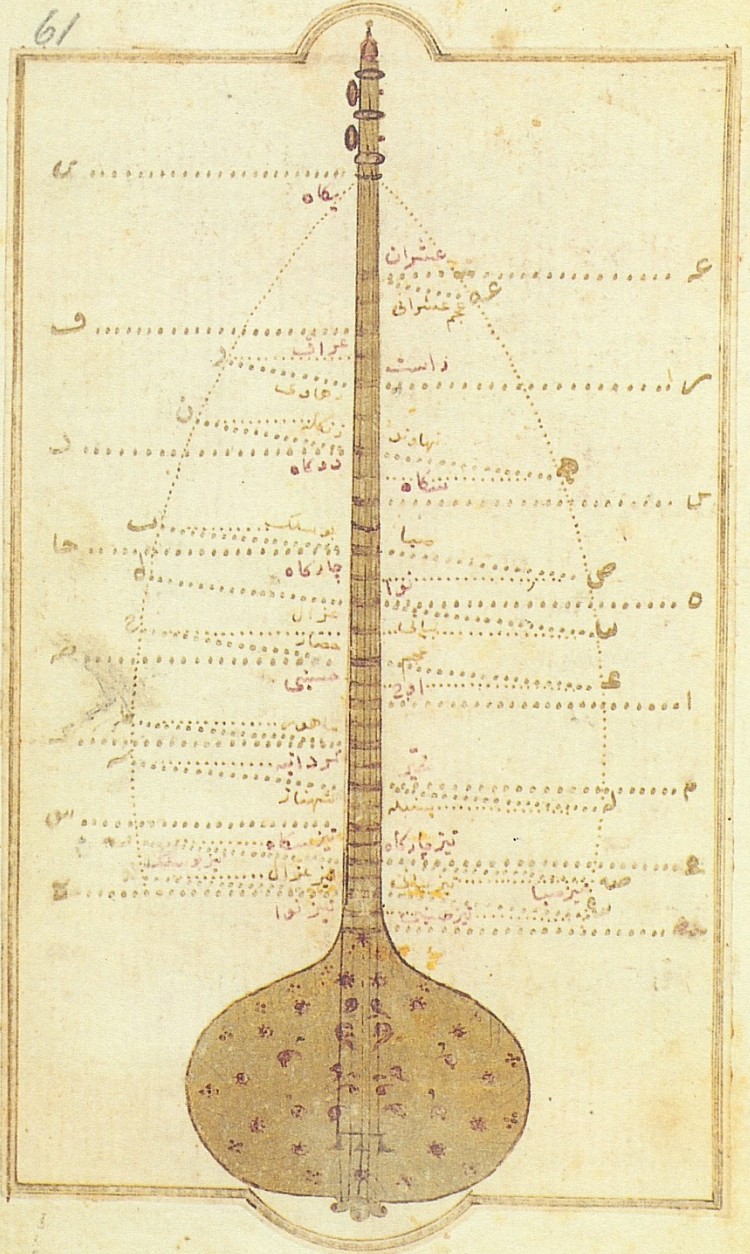

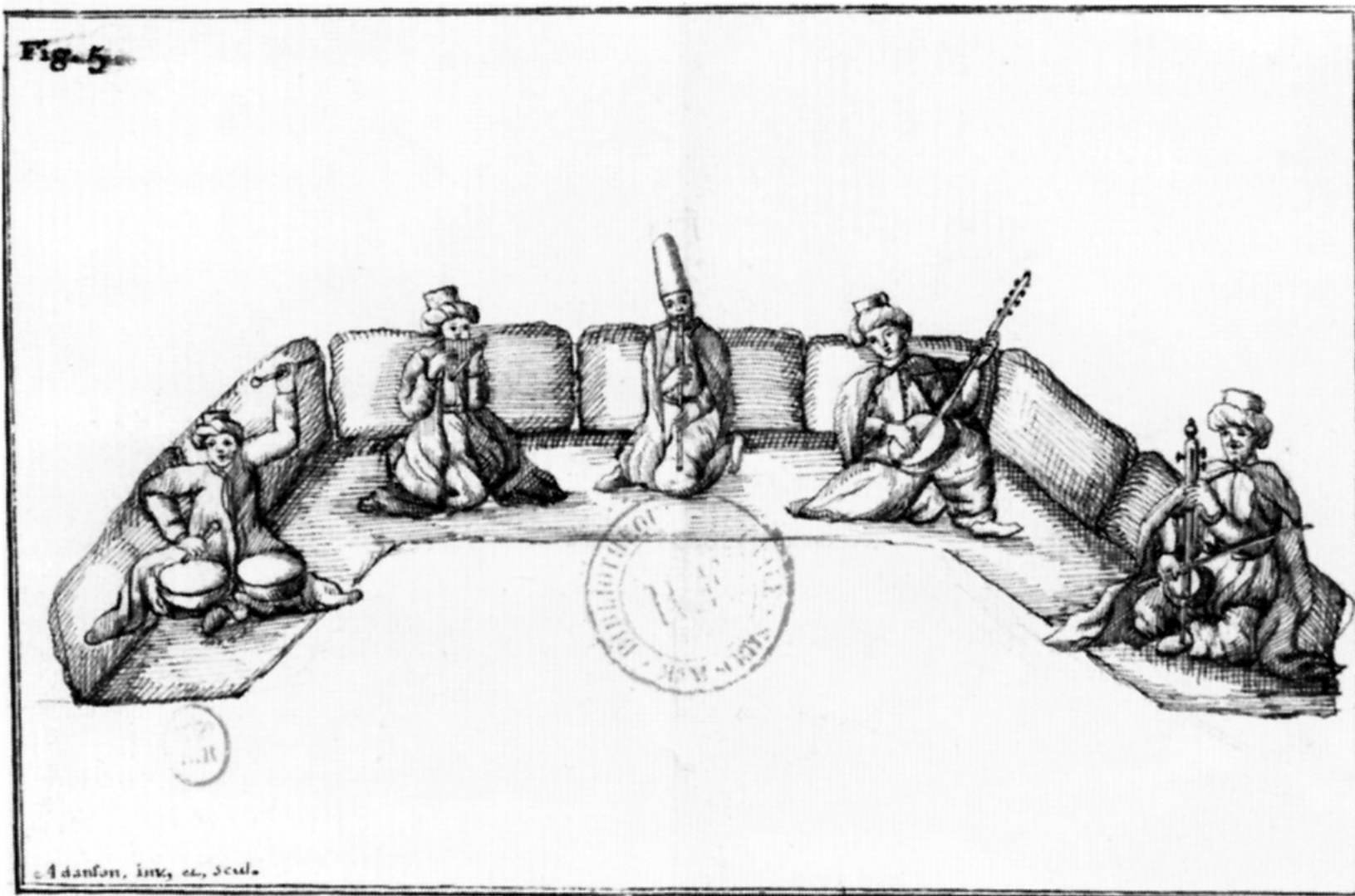
VALİDE SULTAN HUZURUNDA MÜZİKLİ MECLİS, MİNYATÜR, VENEDİK CORRER MÜZESİ ARŞİVİ
MUSICIANS IN FRONT OF THE SULTAN'S MOTHER, MINIATURE, VENICE-CORRER MUSEUM ARCHIVE

Fig. 2

Δημητρίου Καντεμίρη, *Δημητρίου Καντεμίρη Kitābu 'İlmi 'l-Mūsikî 'alā vechi'l-Hurūfāt, Mūsikîyi Harferle Tesbîl ve İcrâ İlimin Kitabı*, İstanbul Üniversitesi Kutuphanesi, Türkiye Enstitüsü, No 2768

Ch. Fonton, BnF, (A 95/57, NAF 4023, Fol 132), έτος 1751.

Κοπούζ

Βιβλιοθήκη Topkari,
H. 1344, fol 404a.

Μουσικό σύνολο κατά τον 18^ο αϊ.
Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Βαρσοβίας.

